

Introduktionsavsnitt – Transkribering av podcast

00.00–00.15 (Musik Intro)

Jens Wieselblad Nilsson: Hej! Jag heter Jens Wieselblad Nilsson och det här, det är Västernorrlands museums egen podd som ni lyssnar till. Det här, det är en serie där jag reser runt i länet och träffar några arkeologer som jobbar på läns museet och som får berätta lite om de platser som vi besöker. Det här är en resa från Bjästa i norr till Bergaby i söder. Från stenåldern till vikingatiden. Kan man också säga. I det här avsnittet får ni en kort introduktion och kanske en liten överblick på vad vi kan vänta oss i kommande avsnitt och en inblick i hur en arkeolog jobbar. Jag åkte upp till Murberget i Härnösand och träffade Madeleine Nilsson som sitter inne på sitt kontor framför två stora skärmar.

0.57–01.03 (Ljud av Jens som öppnar en knarrig dörr och kliver in i på ett kontor)

01.04

Jens: Hallå hallå? Hej!

Madeleine Nilsson: Hej! Ska vi sitta här?

Jens: Ska vi inte sitta på ditt kontor? Är inte det det bästa?

Madeleine: Det kan vi göra. Nu ska vi se...

Jens: Ja, men hej Madeleine Nilsson som är arkeolog!

Madeleine: Hejsan!

Jens: Hej hej. Du är en av de arkeologer som jag kommer att träffa i den här poddserien. Jag sitter på ditt kontor. Du sitter framför två datorskärmar här. Det kanske inte är bilden av en arkeolog för mig, det är mer att man är ute i fält och gräver. Men här sitter du och jobbar alltså.

Madeleine: Ja, här sitter jag. Kvarlämnad inne. Nej, det är så att normalt sett vid den här tiden på året är vi utomhus och gräver. Mina kollegor är och gör just det idag faktiskt.

Jens: Men du blev kvar här inne?

Madeleine: Ja. Det är ditt fel egentligen (skratt).

Jens: Jag tar på mig det. Det är inte så tråkigt som det kanske låter för det är faktiskt lite lådor här. Det är säkert fem, sex, sju, åtta, tolv... ja, massor med lådor är det. Med olika, jag skulle säga stenar, men det är alltså arkeologiska fynd?

Madeleine: Ja. Keramik till och med. Så det består av lera, kan man säga. Men det är jättefina keramikfynd från ungefär 1600-talet. Så vi har en keramikexpert här just nu som går igenom dem åt oss. Så det blir väldigt spännande. Det är därför det är en liten röra här inne just nu.

Jens: Ja, men det är en rätt mysig röra. Och sen massor med böcker men de läser du kanske inte. Eller?

Madeleine: Försöker när man hinner. Men det är jättebra när man skriver rapporter och ska gå igenom vad som är tidigare gjort och så. Böcker kan man aldrig ha för många av.

Jens: Nej, så är det kanske. Men du, hur ofta sitter man inne framför datorn och hur mycket är du ute och springer, höll jag på att säga, *gräver* kanske lättare.

Madeleine: Alltså, det är väl ungefär 50/50 kan man säga. För på vintersäsongen så måste vi vara inne, då är det tjäle i marken. Det fungerar inte, det säger bara klonk när man försöker gräva. Ungefär från slutet av oktober till början av maj jobbar vi inne. Då registrerar vi fynd, tvättar fynden, lägger i askar och sen skriver vi på rapporter. Då blir det lite det här tolkningsarbetet och detektivarbetet, sätta ihop allt material vi har fått i fält. Så det är jättespännande.

Jens: Hur svårt är det?

Madeleine: Det beror på. Vissa platser är ganska rätt fram med vad det är men andra är lite svårare att tolka.

Jens: När ni får ett material, som de här stenarna här, hur går du till väga? Läger du det på skrivbordet, sitter och stirrar och sen bara "Ja, men det här måste vara det här"? Eller ser du direkt eller hur fungerar det?

Madeleine: Vissa saker ser man direkt ute i fält vad det är och andra saker är lite mer... Vi hittade en grej Maland, i Birstatrakten, och vi visste inte vad det var. Det kunde vara en del av en flöjt eventuellt. Då har vi konsulterat experter för att ta reda på det. Nu verkar det som att det var en del av en hals till en krutflaska. Eventuellt. Vi väntar fortfarande på svar. Det är olika svårt. Man reggar ju fynden när de kommer in. Man börjar med att tvätta dem och det är ganska kul för då kommer all jorden av och man ser verkligen vad det är. Ibland blir det roliga överraskningar. Och sen får man sitta och registrera dem i ett Excel-dokument, mäta, väga, skriva kommentarer om vad det är för någonting och så.

Jens: Gör du det här inne på kontoret eller har ni andra...?

Madeleine: Tvättar och så gör vi uppe på vinden, men registrera brukar jag göra här nere på kontoret. Det är lättare med stora skärmar än att sitta med en bärbar dator där uppe.

Jens: Det låter lite spännande när du sa det, att kanske inte riktigt veta. Så får man svar och så där.

Madeleine: Ja.

Jens: Sitter du här inne och jublar "Yes! Det var vikingafynd!" eller?

Madeleine: Jublar, det beror på. Det kan man göra.

Jens: Har du jublat någon gång?

Madeleine: Ja, jag är lättroad (skratt).

Jens: Okej (skratt).

Madeleine: Det händer ofta.

Jens: Finns det någonting här i Västernorrland som ni har hittat som du bara "Wow!"? Som du har varit med om?

Madeleine: Som jag har varit med om? Jag har inte varit anställd här jättejätte många år. Men det man ska säga är ju egentligen de här ämnesjärnen som jag bara tjarar om. Det är ju de här depåerna som är det största fyndet av ämnesjärn som vi har i Medelpad.

Jens: Och de kommer vi att berätta om i ett avsnitt här framåt. Och de är i Valla, Selånger. Visst var det där vi... det är dit vi ska och prata om dem?

Madeleine: Ja men precis. Sen så var det faktiskt i somras, så grävde vi ut två gravar nere i Härsta. Det är nära Sköns kyrka ungefär. Nära Birsta. Vi skickade ju in dateringar och analyser till osteologer som går igenom benen, C14-labb som kollar hur gammalt det är, och vi fick svar från osteologerna att den ena graven, det var en väldigt liten stensättning uppe på en bergsknalle, då var det ett barn som var gravlagt där i. Och det var rätt häftigt för det hittar man inte så ofta här uppe.

Jens: Det är ovanligt.

Madeleine: Ja men precis. Barnet var gravlagt som en vuxen egentligen. Det var björnfalanger, alltså björnklor, i en sån här... har ju legat, *kremerats*, på en björnfäll.

Jens: Oj, ja.

Madeleine: Och det var en liten järnspets som kan vara en del av ett vapen. Och lite, väldigt väldigt pyttesmå rester av bronsföremål. Små fragment. Så det är rätt häftigt.

Jens: Ja, det låter som att det triggar i gång fantasin.

Madeleine: Ja, visst. Sen hade vi graven bredvid då. Grannen i graven bredvid. Han var lite äldre. Troligen en man i medelålder till äldre, kan man säga. Han hade också björnfalanger och eldslagningssten och agraffknappar. Det är som manschettknappar ungefär. Som var förgyllda och det var jättefint när vi fick dem konserverade för de såg eländiga ut när vi hittade dem. Men då var de förgyllda och med små korsliknande orneringar på. Jättefint. Det var också häftigt.

Jens: Men är det mycket tråkarbete också? Sitta och traggla, skriva in, registrera. Det låter ju inte jättejätteroligt.

Madeleine: Nej, ibland händer det att det är en del tråkigt också. Som när vi var i Maland och grävde ut gästgiveriet. Det är ju bland annat mycket av den keramiken som ligger här. Det var ju fynd, jag vet inte, det var ju över tusen fynd. Nu var det inte jag som reggade alla tack och lov, men jag gjorde de sista. Och det kan vara lite så där "Det tar aldrig slut". Men samtidigt lär man sig också när man går igenom stort material. Men, nej. Sen kan man bli frustrerad när det krånglar i GIS-programmen med kartgeografiska informationssystemen, med kartor och så, om det krånglar.

Jens: För det är också en del? Att kartlägga, märka ut det på kartor och så var man hittar grejer?

Madeleine: Ja. För det är jätteviktigt. När vi undersöker, det vi undersöker, det tar vi bort så det är jätteviktigt att det dokumenteras. Och sen använder vi ju... Dels gör vi kartor där man visar var allting är någonstans, men sen kan man även göra, för vi mäter ju in alla fynd så vi har alla punkter över hela ytan, och då kan man göra analyser i de här kartprogrammen sen och se om alla benen kanske var i den änden, all keramik var där. Alltså, på så vis. Så det är jättebra och det är jätteroligt att sitta med de här GIS-programmen men ibland så krånglar det. Då blir man sur.

Jens: Men du, hur hittar ni saker då?

Madeleine: Hur vi hittar saker? Vi gräver (skratt).

Jens: Jo, men ni kan inte bara så här "Men nu känner jag för att gräva i skogen här bakom och hitta saker". Hur kommer ni ut på de här platserna? Är det så att "Här vill jag gräva"? Eller ja, hönan eller ägget – vad kommer först? Är det de som ringer er eller? Hur går det till?

Madeleine: Normalt sätt, vi gör ju forskningsgrävningar också och då kan vi bestämma att: här har vi hittat saker innan, det ser ut som att det kan finnas mer och vi vill undersöka. Men det är en väldigt liten del av all arkeologi som är forskningsutgrävningar utan det är ju 90–95% som är uppdragsarkeologi. Då betyder det att det är någon som ska bygga någonting. En väg eller ett köpcentrum eller ett fritidshus till exempel. Och är det då risk att det finns fornlämningar där eller att det redan finns en känd fornlämning, då måste vi komma och

undersöka det innan. Det är Länsstyrelsen som fördelar de här uppdragen till olika arkeologiska aktörer.

Jens: Och då rycker ni ut.

Madeleine: Ja, det gör vi. Så gör vi utredningar och visar det sig att det finns fornlämningar där, och de vill gå vidare och fortfarande vill bygga det där, då gör vi en förundersökning för att se vilken typ av fornlämningar det är och efter det blir det en slutundersökning. Eller undersökning bara, som det heter nu för tiden. Då undersöker man allting och dokumenterar och då tas det ju bort. Sen är det färdigt att bygga.

Jens: Just det. Så det kan hända att man bara kollar av så vet man att här finns det, men man gräver inte upp bara för att det finns saker.

Madeleine: Nej. Alltså, vi vill ju helst... Arkeologi handlar mycket om att bevara. För det är en förstörande sysselsättning. Det vi gräver upp är borta för alltid. Så vi vill ju helst bevara saker. Går det att undvika att gräva är det bra. Även om det är väldigt kul att gräva. Men man vill ju ha kvar så mycket som möjligt för framtiden.

Jens: Hur är Västernorrland som arbetsplats då? För en arkeolog?

Madeleine: Det är bra tycker jag. Det är spännande fornlämningar vi har här. Så det är många rika högstatusmiljöer till exempel. Nere i Högom har vi ju bland annat. Ja. Nej. Det är en häftig plats.

Jens: Du längtar inte söderut då? Det känns som att det finns mer söderut?

Madeleine: Ja, alltså... När jag har varit och grävt söderöver så är det ju... Det kan jag sakna, att det är väldigt lite keramik här uppe. Men sen kan det vara lite enklare också. Till exempel, söderöver kan det vara så att man gräver ut en stor yta så ligger det hus, på hus, på hus och det är jättesvårt att veta vilka som hör till vilken tidsperiod. Och reda ut i det där. Här blir vi jätteglada om vi hittar ett hus. Sen är det så att det exploateras mindre här uppe också. Om det var lika stort exploateringstryck här som söderöver skulle det säkert vara mycket fler lämningar som kom fram här också.

Jens: Så det finns mycket mer att upptäcka i det här länet?

Madeleine: Ja, det lär det göra.

Jens: Vi kanske skulle gå igenom lite tidsperioder för vi kommer ju röra oss, som sagt, från Bjästa ner till Njurunda men också genom olika tider och det här kan vara lite knepigt tycker jag i varje fall. Att hålla koll på vendeltid, vikingatid. Jag har ingen aning om hur många exakta år det är och det var. Så ska vi ta en liten tidslinje kanske?

Madeleine: Ja men precis. Då kan man börja vid mesolitikum. Det är alltså den äldsta delen av stenåldern. Eller egentligen inte den äldsta, den allra äldsta säger man är paleolitikum, men det är först under mesolitikum som det kommer hit människor. Det räknar man är ungefär från 8000 före Kristus till 4200 ungefär. Mesolitikum betyder ju mellersta stenåldern: *litikum* det är stenar och *meso* är mellan. Efter det kommer neolitikum, nya stenåldern, betyder det. Det är då man börjar att odla och hålla tamdjur och så vidare. Det är då från ungefär 4 200. Det är lite olika i olika delar ju längre söderut man kommer och så där men ungefär. Det pågår ungefär till 1800–1700 före Kristus. Sen kommer bronsålder. Det är då man börjar tillverka brons och så vidare. Det är från 1800–1700 till 500 före Kristus. Och efter det blir det förromersk järnålder, de sista 500 åren före år ett eller Kristi födelse. Det här är då när järnet kom. Det blir något helt nytt.

Jens: Det här tycker jag är lite klurigt. Att bronsålder är före järnålder.

Madeleine: Man tycker att brons är finare än järn.

Jens: Ja, man tycker det.

Madeleine: Det kommer jag ihåg att det var jätteologiskt i lågstadiet när man läste om det där.

Jens: Men eller hur. Jag tycker det. Jag studsar på det varje gång. För mig skulle det vara sten, järn och brons men så är det inte.

Madeleine: Nej, precis.

Jens: Och efter järnåldern då?

Madeleine: Efter järnåldern. Om man börjar efter förromersk järnålder så kommer romersk järnålder. Det är de första ungefär 400 åren efter Kristi födelse. Då blir det mycket mer rika fynd, det börjar komma storhöggar. Sen kommer folkvandringstiden och det var en ganska kort period. Ungefär 200 år ungefär. Ungefär 400 till 550 eller 600 brukar man säga. Man säger folkvandringstid för att det var mycket rörelse om man ser över ett större perspektiv där folk rörde på sig. Sedan är det vendeltid och det är då från ungefär 600, 550–600, fram till 793 tror jag att det var. Ja, ungefär 800 säger man väl att det men det var när vikingarna var i Lindisfarne i Storbritannien där och härjade första gången. Som man tror.

Jens: Shit vad du har koll. Bara så där ur huvudet liksom.

Madeleine: Ja, jag brukar blanda ihop det. Jag fick det rätt nu.

Jens: Jag kan dem inte över huvud taget. Så det är bara imponerande. Men om vi tittar på var vi ska i länet då.

Madeleine: Nu glömde vi visserligen vikingatiden. Men...

Jens: Ska vi klämma in den där också kanske?

Madeleine: Ja, det är väl lika bra. Den kommer efter vendeltiden då och den är fram till 1050 brukar man säga. Eller 1066 med slaget vid Hastings.

Jens: Där slutar vikingatiden.

Madeleine: Där slutar järnåldern också.

Jens: Ja.

Madeleine: Yes.

Jens: Bra. Det där var ju väldigt bra sammanfattat måste jag säga. Man får ändå en överblick. Sen kan det ändå vara svårt att hänga med på allt men det är bra att höra det där så man har lite koll i varje fall. Ja men då ska vi kanske prata lite om de här platserna vi ska till lite mer. Först är det Bjästamon i Bjästa, Örnsköldsvik kommun, där utgrävningarna sägs vara de mest omfattande i Norrland. Är det så?

Madeleine: Ja, det ska det vara. Det är ett jätteområde som man har undersökt och hittat väldigt mycket lämningar från neolitikum, alltså bondestenåldern. Något som stack ut var bland annat att man hittade jättemycket keramik. Normalt hittar vi jättelite keramik här uppe. I vanliga fall. Men det var väldigt många kilo, så jättehäftigt. Och en grav också.

Jens: Det finns ganska mycket spännande där uppe på mon och jag ska åka dit med Ola George som är arkeolog. Vi åker dit och tittar till den platsen. Jag åker också med Ola till Lagmansören i Medelpad, nära Indalsälven. Då kommer vi titta på en grav som man kan se ganska tydliga spår av idag. Den är från – vilken tid var det?

Madeleine: Det är också neolitikum. Det är väl ungefär 4000 år sedan. Tror jag. Om jag inte har helt fel.

Jens: Ja, stenåldern.

Madeleine: Ja, precis. Bondestenåldern. Och det var lite häftigt. Det var en kammargrav och så var det en kvinna som låg begravd i den tillsammans med ett barn som ska vara en pojke säger de. Det är lite intressant och det finns väl inte riktigt någon parallell heller till den här så man är lite osäker på hur man ska tolka det hela. Men, ja. Det är spännande.

Jens: Ja, det är spännande. Det fanns också lite bronsåldersfynd där och den hittades i samband med att man skulle göra en väg där, tror jag.

Madeleine: Jag tror det. Jag har faktiskt inte jättebra koll på det just nu.

Jens: Det har Ola. Han kan nog reda ut det där åt oss. Du och jag, var ska vi någonstans?

Madeleine: Ja var ska vi, höll jag på att säga (skratt). Vi ska Stornäset på Alnö.

Jens: Exakt.

Madeleine: Och där har vi en boplatslämning från vendeltid–tidig vikingatid ungefär.

Jens: Det var lite kul för vi pratade lite innan om var vi skulle åka och då sa du lite så här ”Jag är så trött på att när man pratar vikingatid, då är det skatter och stora grejer. Vi åker till ett vanligt bostadshus.”.

Madeleine: Ett litet sketet hus helt enkelt.

Jens: En studentlägenhet. Det är väldigt litet huset.

Madeleine: Ja, jättelitet. Men det är ovanligt att hitta lämningar över huvud taget från den här tiden. Så det är väldigt spännande.

Jens: Huset står ju inte kvar men det lät nästan så på oss nu –

Madeleine: Ja (skratt).

Jens: – att det står där. Men det finns lämningar efter i alla fall som vi ska titta till. Och så åker vi till Selånger, eller Valla, därifrån den här Vallakitteln kommer ifrån som tydligen är en ganska stor grej. Eller?

Madeleine: Ja. Hela den fyndplatsen är ju väldigt unik. Man kan väl sammanfatta det egentligen med ämnesjärnsdepåer, en kittel som är vänd upp och ner ovanpå nio ämnesjärn och ett 35 meter långt hus. Väldigt spännande.

Jens: Mycket spännande. Det får höra mer om i det avsnittet. Och sen åker jag med Johanna Ulfsson som bor i närheten av Bergastenen. Vad kan du om det då?

Madeleine: Ja, alltså den ska jag erkänna att jag har ganska dålig koll på. Det är en runsten med spännande inskriptioner.

Jens: Ja, tur att Johanna har lite mer koll. Hon bor ändå i närheten. Men det ska tydligen vara den enda runstenen i Medelpad som står på sin ursprungliga plats. Så det är lite spännande tycker jag. Dit ska vi också gå i ett av avsnitten. Du, nu har jag stört dig lite i jobbet. Ska du data vidare eller ut och gräva? Vad händer nu?

Madeleine: Nej, nu ska jag sitta ett tag till vid datorn här. Mina kollegor är ute och gräver idag. Jag har innetjänst.

Jens: Men det kanske är lika bra, det regnar ju ute.

Madeleine: Ja. Ibland ska man ha tur.

Jens: Du Madeleine, vi ses i kommande avsnitt. Tack för pratstunden!

Madeleine: Ja men det gör vi. Tack själv!

19.15–19.32 (Musik Outro)